

Andrzej Orczykowski

"Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro", Zdzisław Malczewski, Lublin 1995 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 42/1-2, 262-266

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

terium diecezjalnym. W końcowej części czwartego rozdziału Autor omawia parafię, urząd proboszcza oraz kwestie dotyczące wikariuszy parafialnych. Przytaczając definicję parafii wskazuje na jej nowe elementy. Na uwagę zasługuje fragment na temat odniesienia parafii do diecezji. Przedstawiając zaś definicję proboszcza jako własnego pasterza parafii zwraca uwagę na konsekwencje kanoniczne tej definicji. Proboszcz jako członek prezbiterium diecezjalnego uczestniczy w misji biskupa, ale nie w jego władzy. Nie jest przy tym li tylko wykonawcą decyzji biskupa, ponieważ jest pastorem własnym wspólnoty parafialnej. Szkoda, że Autor nieco pobieżnie potraktował naturę władzy proboszcza. Szczegółowo natomiast omówił obowiązki proboszcza, podkreślając ich podobieństwo do pasterskich obowiązków biskupa diecezjalnego. Pozostawił jednak bez odpowiedzi pytanie, czy określenie „pasterz” ma tę samą treść jurydyczną w odniesieniu do biskupa i proboszcza, czy też inną? Jeżeli inną to jaką? Rozdział ten kończy się omówieniem funkcji dziekana, rektora Kościoła i kapelana.

Dzieło Francisco J. Ramosa z punktu widzenia tematyki, czy ujęcia omawianych zagadnień nie może być uważane za nowość w kanonistyce, ponieważ istnieje wiele szczegółowych opracowań w tym zakresie. Jednakże sposób przedstawiania poszczególnych instytucji Kościoła partykularnego i kwestii jurydycznych, zwłaszcza ukazanie ich aspektu historycznego i eklezjologicznego, sprawiają, że pozycję czyta się z zainteresowaniem. Oceniając opracowanie F.J. Ramosa należy stwierdzić, że jest ono aktualne i wielce przydatne. Autor wykazał się dobrą znajomością problematyki dotyczącej Kościoła partykularnego. Wykorzystał też bogatą bazę źródłową. Wszystkie twierdzenia zostały poparte odpowiednimi dokumentami. Z pewnością może wypełnić lukę istniejącą na rynku dobrych podręczników wykorzystywanych w nauczaniu seminaryjnym jak również uniwersyteckim. Można też śmiało twierdzić, że prezentowana publikacja spotka się z uznaniem i to nie tylko kanonistów.

Ks. Józef Wroceński SCJ

Zdzisław Malczewski, *Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro, Lublin 1995, ss. 350.*

Nakładem Centrum Studiów Latinoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego w serii: *Polska a świat iberoamerykański* ukazała się w j. portugalskim zmodyfikowana wersja sygnalizowanej pozycji (Zob. Z. Malczewski, *A presença dos poloneses e da Comunidade Polônica no Rio de Janeiro*, Warszawa 1998, ss. 300).

Praca doktorska Zdzisława Malczewskiego, kapłana Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej (obecnie przełożonego prowincji południowoamery-

kańskiej tegoż zgromadzenia) obroniona na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawia w sposób barwny i interesujący, a jednocześnie udokumentowany losy Polaków i Polonii w Rio de Janeiro. Zaprezentowane w niej zostały nie tylko zagadnienia historyczne, ale również zmagania z problemami dnia codziennego polskiej grupy etnicznej żyjącej w tej metropolii.

Autor przystępując do pisania dzieła dokonał pracochłonnej kwerendy w Polsce, Brazylii, jak również w Rzymie, której owocem stała się obszerna bibliografia. Dostęp do materiałów na temat polskiej grupy etnicznej ułatwił Autorowi fakt, że przed sfinalizowaniem prezentowanej pracy przez 16 lat był duszpasterzem Polonii brazylijskiej. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie prywatnych zbiorów Polaków mieszkających w Rio de Janeiro, zaś wśród nich tej części dokumentów Poselstwa polskiego, dotyczącej działalności T. S k o w r o ņ s k i e g o, ostatniego posła II Rzeczypospolitej w Rio de Janeiro, która nie została przekazana do dokumentacji Poselstwa dyplomatycznego przedstawicielom PRL-u, lecz była przechowywana w jego rodzinnym archiwum. W pracy zostały wykorzystane również dokumenty przechowywane w Archiwum Narodowym w Rio de Janeiro, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Centralnym Ośrodku Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie, Kurii Generalnej Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu jak również prowincji południowoamerykańskiej tegoż zgromadzenia w Kurytybie. Obszerna bibliografia świadczy o wykorzystaniu bogactwa archiwalnej dokumentacji źródłowej poszerzonej o dwie ankiety przeprowadzone przez Autora w środowisku polonijnym w Rio de Janeiro oraz wiele wywiadów z Polakami. Wyniki poszukiwań i formułowane na ich podstawie opinie konfrontowane są z literaturą przedmiotu.

Na wstępie Autor wyjaśnia przyczynę wprowadzenia dwóch równorzędnych podmiotów w tytule: „... Polaków i Polonii...” oraz odwołując się do literatury migracyjnej wyjaśnia własne rozumienie tych pojęć. Mianem „Polaków” zostały nazwane osoby urodzone w Polsce, posiadające obywatelstwo polskie i utożsamiające się z polskością. Pojęciem: „Polonii” określona została polska emigracja faktyczna, stała (dobrowolna i przymusowa), jak również wszyscy ci, którzy ze względu na pochodzenie, zaś bez względu na kraj urodzenia, przejawiają zainteresowanie polską kulturą i zrozumienie dla polskich interesów narodowych (s. 12).

W układzie chronologicznym zgromadzony materiał wyznaczył granice od 1840 do 1995 roku. Jednak Autor wspomina również o Polakach, którzy wcześniej, przejazdem pojawili się w tym mieście. Przedmiotem zainteresowania jest w zakresie terytorialnym miasto Rio de Janeiro w zmieniających się granicach jego historycznej rzeczywistości. Całość pracy została podzielona na X rozdziałów.

W rozdziale I ukazany został zarys historii emigracji polskiej w Brazylii. Przedstawione w nim przyczyny emigracji z Polski i brazylijska polityka imigracyjna stanowią

to pomagające zrozumieć proces kształtowania się środowiska polonijnego w Rio de Janeiro.

Rozdział II przedstawia Rio de Janeiro jako szczególne miejsce dla polskich rzesz wychodźczych, jak również podróżników i naukowców przybywających do Brazylii. Ogólny obraz historii miasta, zarys dziejów polskiej emigracji oraz liczebność i status polonijnego środowiska argumentują zjawisko ukształtowania się tzw. polskiej emigracji miejskiej w Brazylii, należącej do rzadkości, gdyż Polonia w tym kraju była głównie grupą rolniczą.

Rozdział III ukazuje długotrwały proces tworzenia własnych organizacji przez Polaków osiedlających się w ówczesnej stolicy Brazylii. Autor na podstawie zgromadzonych źródeł wskazuje na aktywność rziowskiej społeczności polonijnej w tworzeniu własnych organizacji.

Kolejny, IV rozdział poświęcony jest tworzeniu duszpasterstwa polonijnego w tym mieście. Działalność duszpasterstwa polskiego w Rio de Janeiro została zaprezentowana w kontekście obecności duchowieństwa wśród polskich emigrantów, które od pierwszych chwil towarzyszyło wychodźcom na obcej ziemi. Od samego początku powstawania polskich organizacji w Rio de Janeiro podejmowane były przez nie starania o własny dom modlitwy i księdza – rodaka. Pierwszą wzmiankę o obecności księdza – rodaka, misjonarza M o ż e j e w s k i e g o wśród Polaków w Rio de Janeiro odnalazł Autor w protokole z zebrania miesięcznego Towarzystwa „Zgoda” z dnia 4 września 1892 roku. Wraz z upływem czasu wytworzyła się praktyka odwiedzin duszpasterskich kapłanów z Polski. Zwiększenie się liczby polskich emigrantów po II wojnie światowej stworzyło szansę utworzenia polskiej placówki duszpasterskiej. Dnia 3 września 1950 roku bp J. G a w l i n a podczas pobytu w Rio de Janeiro poinformował o decyzji mianowania kapelana kolonii polskiej w tym mieście. Już 4 maja 1951 roku przybył do Rio de Janeiro ks. W. S ł a p a, aby prowadzić duszpasterstwo wśród Polaków. Autor szczegółowo omawia kolejne etapy troski o własny dom modlitwy i pracy poszczególnych duszpasterzy diecezjalnych, Salezjanów, Chrystusowców. W przedstawionym opisie rozwoju duszpasterstwa zauważamy, że prowadzono je w ramach Kościoła lokalnego o czym świadczą między innymi: liczne spotkania biskupów polskich z hierarchami Kościoła w Brazylii, wspólne inicjatywy podejmowane przez duszpasterzy polskich i brazylijskich oraz udział ordynariusza miejsca w ważnych uroczystościach polonijnych. Istotne znaczenie dla duszpasterstwa polonijnego w Rio de Janeiro miało erygowanie parafii personalnej pod wezwaniem Matki Boskiej Jasnogórskiej, którego dokonał kard. Jaime de B a r r o s C a m a r a dekretem z dnia 15 października 1970 roku. Autor analizując obecny stan duszpasterstwa w Rio de Janeiro stwierdza, że na ogół nie ma nowej emigracji polskiej, nie mniej jednak polski ośrodek duszpasterski służy Polakom, którzy osiedli lub urodzili się w tym mieście, jak również pracownikom polskich biur, tury-

stom, marynarzom oraz Brazylijczykom biorącym udział w sprawowanych dla nich nabożeństwach w j. portugalskim.

Następnie w rozdziale V Autor ukazuje obecność i działalność oficjalnych polskich przedstawicielstw dyplomatycznych i handlowych w byłej stolicy Brazylii.

W rozdziale VI udokumentowane zostały akcje spieszenia z pomocą materialną Polsce w jej trudnych dziejowych chwilach. Środowisko polonijne w Rio de Janeiro pomimo znacznego oddalenia od Ojczyzny nie pozostawało zamknięte tylko i wyłącznie na swoje sprawy, lecz starało się utrzymywać łączność z Macierzą czego zewnętrznym przejawem były między innymi: pomoc materialna wobec Polski odradzającej się po okresie niewoli, pomoc ofiarom II wojny światowej, pomoc solidarnościowa w latach stanu wojennego.

Rozdział VII jest ukazaniem troski Ojczyzny o swoich wychodźców i utrzymywanie z nimi stałej więzi. Jako ważny czynnik podtrzymywania tożsamości narodowej zostały ukazane: wymiana korespondencji, dostęp do prasy, literatury, jak również spotkania z przedstawicielami świata kultury, państwa, Kościoła przybywającymi z Polski.

W rozdziale VIII Autor analizuje przyczyny otwartości riowskiej wspólnoty polskiej na bogactwo kulturowe kraju swojego pochodzenia. Organizowanie uroczystych obchodów świąt i rocznic związanych z Polską, w których uczestniczy również społeczeństwo brazylijskie wskazuje, że polscy emigranci zachowując własną tożsamość odnaleźli swoje miejsce w nowej rzeczywistości.

Rozdział IX prezentuje poloniki w Rio de Janeiro. Wśród materialnych znaków obecności Polaków w tym mieście na szczególną uwagę, zdaniem Autora, zasługują: pomnik Chrystusa Odkupiciela na wzgórzu Corcovado, witraż Matki Boskiej Częstochowskiej w brazylijskim kościele św. Pawła, pomnik Fryderyka Chopina, popiersie marszałka Józefa Piłsudskiego, audytorium imienia Mikołaja Kopernika w Planetarium, tablice upamiętniające pobyt Jana Pawła II, tablica pamiątkowa SPK w muzeum pomnika żołnierzy brazylijskich poległych w II wojnie światowej, teatr im. Ziemińskiego, ulice z polskimi nazwami.

Ostatni, X rozdział ukazuje wkład Polaków w rozwój miasta i kraju. Autor podkreśla, że uczestnictwo Polaków i Polonii w życiu gospodarczym, kulturalnym i społecznym Rio de Janeiro jest nie tylko znakiem ich obecności w tej metropolii, ale również współtworzeniem przyszłości wielokulturowego narodu brazylijskiego.

Do monografii dołączono aneks zawierający bibliografie wybranych sylwetek Polaków, którzy w znaczący sposób przyczynili się do różnorodnego rozwoju Rio de Janeiro i Brazylii. W drugim aneksie zaprezentowano: znaczki brazylijskie wydane z okazji obchodów Milenium Polski oraz dla uczczenia 500 – lecia urodzin Mikołaja Kopernika, zdjęcia poloników w Rio de Janeiro oraz fotografie upamiętniające wydarzenia polonijne. Lekturę dzieła mają ułatwić znajdujące się na końcu indeks nazw geograficznych oraz indeks nazwisk.

Dysertacja doktorska Z. Małczewskiego ukazuje obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro w jej historycznie uwarunkowanych formach i wymiarach. Jest to pierwsze opracowanie z zakresu problematyki emigracji miejskiej w Brazylii, gdyż Polonia latynoamerykańska była w przewyższającej mierze grupą rolniczą, co sprawiało, że zagadnienie grup osiadłych w miastach umykało na ogół uwadze dotychczasowych badaczy. Prezentowana monografia, oparta na solidnych podstawach źródłowych i obfitej literaturze przedmiotu, stanowi pozycję wnoszącą nowe wartości do wiedzy historycznej. Dzięki walorom językowym, przystępnej formie, barwnej i ciekawej narracji, wzbogaconej fotografiami opisywanych miejsc i wydarzeń, jest lekturą adresowaną nie tylko do profesjonalnych badaczy dziejów polskiej emigracji, ale z przekonaniem można ją polecić również czytelnikom, którzy pasjonują się poznawaniem dziejów polskiego narodu.

ks. Andrzej Orczykowski SChr

Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (a cura)
I beni temporali della Chiesa
Quaderni della MENDOLA, Glossa, Milano 1997, ss. 199.

Omawiana publikacja jest zbiorem referatów wygłoszonych podczas XXII spotkania studyjnego Włoskiej Grupy Wykładowców Prawa Kanonicznego (*Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico*), które odbyło się w Passo della Mendola w dniach 3-7 lipca 1995 roku. Zbierający się na spotkaniach profesorowie prawa kanonicznego realizują w ten sposób program rozpoczęty w 1984, który stawia sobie za cel pogłębienie tematów zawartych w różnych księgach Kodeksu Prawa Kanonicznego. Od 1992 roku akta spotkań publikowane są w utworzonej w tym celu serii *Quaderni della Mendola*, których numer 4 poświęcony jest tematyce związanej z dobrami doczesnymi Kościoła. Wcześniejsze referaty profesorów były dotychczas drukowane w różnych czasopiśmie, których bibliografia podana jest na stronach 197-198 obecnej publikacji. Dotychczasowe pierwsze trzy numeru *Quaderni della Mendola* zawierały tematykę poruszaną podczas XIX-XXI spotkania: Nauczycielskie zadanie Kościoła w 1992 (XIX: *La funzione di insegnare della Chiesa*, Milano 1994); Uświęcające zadanie Kościoła w 1993 (XX: *La funzione di santificare della Chiesa*, Milano 1993); Małżeństwo i dyscyplina kościelna w 1994 (XXI: *Matrimonio e disciplina ecclesiastica*, Milano 1996).

Tom czwarty serii dotyczący dóbr doczesnych Kościoła podejmuje tematykę poświęconą tym normatywnym aspektom kodeksowym, które odpowiadają typowym problemom, i z którymi spotykają się wykładowcy prawa kanonicznego na wydzia-